

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра педагогіки та методики навчання іноземних мов

**Курсова робота з педагогіки
на тему: «Розвиток нетрадиційних форм організації навчання в
сучасній гімназії»**

Студентки групи **СОа 19-20** денної форми здобуття освіти першого (бакалаврського) рівня вищої освіти педагогічного факультету романо-германської та української філології (спеціальність 014 Середня освіта (за предметними спеціальностями), спеціалізація 014.021 Англійська мова і література, **освітньо-професійна програма** Іноземні мови та літератури, методика навчання іноземних мов і зарубіжної літератури (англійська мова і друга західноєвропейська мова)

Шнайдер Інни Анатоліївни

Науковий керівник:

кандидат педагогічних наук,
доцент Соловей М. І.

Оцінка за 4-бальною шкалою _____

_____ **Оцінка за**
100-бальною шкалою _____

Оцінка за шкалою ЄКТС _____

Члени комісії:

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИНІ ЗАСАДИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ	6
1.1 Поняття нетрадиційних форм організації навчання в закладах загальної середньої освіти.....	6
1.2 Історія становлення та розвитку нетрадиційних форм організації навчання в Україні.....	10
1.3 Особливості використання нетрадиційних форм організації навчання в сучасній школі.....	12
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	16
2.1 Шляхи організації нетрадиційних форм навчання в сучасній гімназії.....	16
2.2 Зарубіжний досвід реалізації нетрадиційних форм організації навчання	25
ВИСНОВКИ	32
РЕЗЮМЕ	35
АВСТРАСТ	36
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	37
ДОДАТКИ	40

ВСТУП

Постійний розвиток нашого суспільства неминуче призводить до підвищення вимог до рівня освіти та педагогічної діяльності. Сьогодні в освітньому процесі основною формою передачі знань, умінь та навичок є урок, який забезпечує активну та планомірну діяльність класу, направлену на вирішення поставлених освітніх завдань. У Державному стандарті базової середньої освіти зазначається, що навчальні заклади, які впроваджують у свою діяльність інноваційні розробки, нестандартні форми навчання, активно використовують досягнення науки, є рушійною силою сприяння інноваційному розвитку та необхідним суттєвим змінам у системі освіти [2].

Нова українська школа – це школа навчання та розвитку компетентностей [8], що керується ідеологією перетворень в освіті, окресленою Законами України «Про освіту» [5], «Про повну загальну середню освіту» [6] та основні напрями її реформування щодо створення нового сучасного освітнього середовища, передумови інноваційної діяльності, запроваджено нові державні стандарти для всіх рівнів освіти.

Нетрадиційні форми проведення навчальної діяльності – це неординарні підходи до викладання навчального матеріалу. Для них характерне таке структурування змісту й форми, яке сприяє розвитку в школярів інтересу до навчальних дисциплін. У процесі проведення таких уроків складаються сприятливі відносини розвитку творчого мислення, формується позитивна мотивація до навчання. Вони будуються на спільній діяльності педагога та учнів, на спільному пошуку з метою підвищення ефективності освітнього процесу. Саме тому розвиток нетрадиційних форм навчання, відповідно до особливостей новітніх процесів в освіті, має охоплювати певні теоретичні блоки понять і принципів, а саме: створення нового в системі освіти та педагогічної науки, сприйняття нового соціально-педагогічною спільнотою, застосування педагогічних інновацій, система рекомендацій для теоретиків і

практиків щодо пізнання інноваційних освітніх процесів в освіті та управління ними [15, с. 19].

Важливість та актуальність даної теми зумовлена необхідністю звернення до теоретичних методів у визначенні нетрадиційних форм організації освітнього процесу; стрімким розвитком новітніх технологій, що дозволяють запроваджувати нові види діяльності в процесі навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що багато вітчизняних та зарубіжних науковців зробили вагомий внесок у дослідження проблеми впровадження нестандартних форм у навчальну діяльність закладів освіти (С. Кульневич, Ю. Мальований, Н. Мойсеюк, Л. Опеньок, О. Савчина, Т. Сидоренко, В. Чайка та ін.).

Об'єкт: форми організації навчання.

Предмет: нетрадиційні форми організації навчання.

Мета: обґрунтувати сутність нетрадиційних форм організації навчання і проаналізувати шляхи їх ефективного використання в сучасній гімназії / сучасному ліцеї.

Досягти поставленої мети можна виконавши поставлені **завдання**:

- 1) розкрити сутність та історію розвитку поняття «нетрадиційні форми організації навчання»;
- 2) вказати необхідність застосування нетрадиційних уроків в освітньому процесі в сучасному закладі загальної середньої освіти;
- 3) дослідити систему реалізації нетрадиційних форм організації навчання в школах України;
- 4) розкрити сутність зарубіжного досвіду в застосуванні нетрадиційних форм навчання в закладі загальної середньої освіти та показати можливості використання цього досвіду в українських закладах середньої освіти.

Для досягнення мети і реалізації завдань дослідження використовувався комплекс загальнонаукових **методів**:

- теоретичних: аналіз і синтез, порівняння, моделювання, класифікація;
- метод конкретизації та систематизації (для розробки нестандартних форм у навчанні).

Структура роботи. Курсова робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, резюме українською та англійською мовами, додатків, списку використаної літератури.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИНІ ЗАСАДИ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

1.1. Поняття нетрадиційних форм організації навчання в закладах загальної середньої освіти

Тлумачення терміну «форма організації навчання» має значну кількість визначень. Вчені-дидакти по-різному обґрунтовують цю категорію.

Форму організації навчання А. Савчина трактує як «спеціально налагоджену діяльність учителя та учнів у спеціально встановленому порядку» [16].

Вдалим, на нашу думку, є розкриття сутності цього поняття М. Чайкою: «форма організації навчання є вираженням узгодженої діяльності вчителя і учнів, що здійснюється в установленому порядку і в певному порядку» режим» [21, с. 137].

У навчальній діяльності існує чимало різноманітних форм організації уроків.

До традиційних форм організації навчання О. Кравченко відносить уроки вивчення нового матеріалу, закріплення знань, умінь та навичок, перевірки та оцінки набутих знань, умінь та навичок, аналізу контрольних робіт, узагальнення та систематизації вивченого матеріалу, повторення теми чи розділу [8].

У процесі навчання провідним, на думку О. Кравченка, стає переорієнтація з пасивних форм навчання учнів на активну творчу працю із застосуванням активних й інтерактивних методів навчання. Часто такі форми уроку кваліфікують як нестандартні. До них віднесемо: уроки-семінари, заліки, лекції, конкурси, уроки-екскурсії, інтегровані уроки, заняття-конференції, диспути, тематичні ігрові уроки, завдяки яким учні швидше та краще засвоюють програмний матеріал [8].

Т. Куценко вважає, що суть нестандартного уроку полягає в такому структуруванні змісту і форм, яке б викликало насамперед інтерес учнів і сприяло їхньому оптимальному розвитку й вихованню [9, с. 107].

Т. О. Сидоренко наголошує на тому, що головна особливість нестандартного уроку полягає у викладанні певного матеріалу у формі, пов'язаній з численними асоціаціями, різними емоціями, що допомагають створити позитивну мотивацію навчальної діяльності [20, с. 6].

В Енциклопедії освіти наведено наступне визначення: «Нетрадиційна форма організації навчального процесу – заняття, які включають методи і прийоми різних форм навчання. Вони будуються на основі спільної діяльності вчителя та учня, колективного пошуку, експерименту з відпрацювання нових прийомів з метою підвищення ефективності освітнього процесу [3, с. 359].

Цікавою є думка І. Підласого, який ключовою причиною появи нестандартних уроків вважає спроби вирішення проблеми підвищення інтересу учнів до навчання [10, с. 387]. Вчений дотримується твердження про те, що нестандартний урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну (невстановлену) структуру.

І. Підласий виділив 36 типів найбільш поширених нестандартних уроків [10, с. 388] (табл.1.1).

Із табл. 1.1 можна простежити, що нестандартні уроки І. Підласий відносить до різних 36 типів, їх можна кваліфікувати як однотипні, але з використанням різних методів і технологій навчання.

В. Д. Шарко виділяє два основних підходи до розуміння нетрадиційних (нестандартних) уроків [22, с. 67-69]. Перший підхід характеризує такий урок як відступ від чіткої структури комбінованого уроку і поєднання різноманітних методичних прийомів.

Таблиця 1.1

Типи нестандартних уроків за висновками І. Підласого [11, с. 387-388]

№	Тип уроку	№	Тип уроку
1	Уроки-«занурення»	19	Бінарні уроки

2	Уроки-ділові ігри	20	Уроки-узагальнення
3	Уроки-прес-конференції	21	Уроки-фантазії
4	Уроки-змагання	22	Уроки-ігри
5	Уроки типу КВК	23	Уроки-«суди»
6	Театралізовані уроки	24	Уроки пошуку істини
7	Уроки-консультації	25	Уроки-лекції «Парадокси»
8	Комп'ютерні уроки	26	Уроки-концерти
9	Уроки з груповими формами роботи	27	Уроки-діалоги
10	Уроки взаємного навчання учнів	28	Уроки-«Слідство ведуть знавці»
11	Уроки творчості	29	Уроки-рольові ігри
12	Уроки-аукціони	30	Уроки-конференції
13	Уроки, які проводять учні	31	Уроки-семінари
14	Уроки-заліки	32	Інтегральні уроки
15	Уроки-сумніви	33	Уроки-«кругове тренування»
16	Уроки-творчі звіти	34	Міжпредметні уроки
17	Уроки-формули	35	Уроки-екскурсії
18	Уроки-конкурси	36	Уроки-ігри «Поле чудес»

Тобто основною формою навчального процесу все ж залишається традиційний урок, але в який обов'язково вносяться елементи сучасних технологій розвитку пізнавальних здібностей учнів. А це, перш за все, шестирівневий розвиток пізнавальних здібностей: знання; розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка.

Враховуючи вищенаведене, доцільно більш ретельно підбирати фактичний матеріал до уроку, тексти документів, джерела за темою, завдання, тексти і т. ін. При цьому на уроках застосовуються різні види діяльності: складання таблиць, опорних конспектів, заповнення карток, кросвордів за різними джерелами, дискусії та розповіді на задану тему, підготовка і захист рефератів, ігри тощо.

За другим підходом нестандартний урок слід розглядати як інноваційну, сучасну форму уроку, що з'явилася останнім часом і поширилася в сучасній школі (уроки-конференції, уроки-круглі столи, уроки-аукціони, уроки-дискусії тощо) [11].

Г. Селевко запропонував власну структуру порівняння традиційних і нетрадиційних форм уроку (У таблиці, додаток А). Основними елементами цієї структури є: концептуальна основа, змістова частина навчання, процесуальна частина [16].

О. І. Пометун наголошує, що на нетрадиційних уроках активізуються психічні процеси учнів: увага, запам'ятовування, інтерес, сприйняття, мислення. Учені з'ясували різницю функціонального призначення правої і лівої півкулі головного мозку. Ліва півкуля спеціалізується на вербально-символічних функціях, а права – на просторово-синтетичних. При дослідженні творчого процесу можна виділити два різних типи: аналітичний, раціональний лівопівкульний; інтуїтивний, з домінуванням інтуїції – правопівкульний.

О. С. Рижкова схиляється до того, що школа переоцінює лівопівкульне мовне мислення не на користь правопівкульному [19, с. 142]. Нетрадиційні ж форми уроків емоційні за своєю природою і тому здатні навіть суху інформацію оживити й зробити яскравою, такою, що запам'ятовується. На таких уроках можливе залучення кожного в активну роботу, ці уроки протистоять пасивному слуханню або читанню. У процесі нетрадиційного уроку інтелектуально-пасивна дитина здатна виконувати такий обсяг роботи, який їй зовсім недоступний у звичайній навчальній ситуації.

Орієнтація сучасної школи на гуманізацію процесу освіти та різнобічний розвиток особистості учня передбачає, зокрема, необхідність гармонійного поєднання власне навчальної діяльності, в рамках якої формуються базові знання, вміння та навички, з діяльністю творчої, пов'язаної з розвитком індивідуальних задатків учнів, їх пізнавальної активності, здібності самостійно вирішувати нестандартні завдання тощо [7].

Активне введення у традиційний навчальний процес різноманітних нетрадиційних форм навчання, зокрема розвивальних занять, специфічно вкладених у розвиток особистісно-мотиваційної і аналітико-синтетичної сфер дитини, пам'яті, уваги, просторової уяви та інших важливих психічних функцій, є однією з найважливіших функцій педагогічного колективу [4, с. 56].

Підсумовуючи, зазначимо, що до традиційних шкільних занять належать, як відомо, уроки вивчення нового матеріалу, закріплення знань, умінь та навичок, перевірки та обліку набутих знань, умінь та навичок, аналізу

контрольних робіт, узагальнення та систематизації вивченого, повторення теми чи розділу.

Поряд із цими формами навчання останнім часом широко використовуються і нетрадиційні чи нестандартні. Це, зокрема, уроки-семінари, заліки, лекції, конкурси, уроки – екскурсії, інтегровані уроки, заняття-конференції, диспути, тематичні ігрові уроки, завдяки яким учні швидше та краще засвоюють програмний матеріал.

1.2. Історія становлення та розвитку нетрадиційних форм організації навчання в Україні

Загальновідомо, що урок у сучасній школі є однією із основних форм організації навчання. Проте результати численних досліджень (Б.П.Єсипова, М.М. Скаткіна, М.А. Данилова, В.А. Онищук, Г.Д. Кирилової, М.М. Махмутова та інших) дають підстави стверджувати, що найефективніший не урок, а поєднання різноманітних організаційних форм навчання, гнучке комбінування уроків, лекцій, семінарських, практичних занять, екскурсій, самостійної роботи учнів [11].

У ході розвитку теорії та практики навчання змінювалося і дидактичне уявлення про сутність форм організації навчання, їх місце та роль у системі навчання та виховання учнів.

Доцільність класно-урочної форми навчання обґрунтовано Я. А. Коменським у його «Великій дидактиці», де показано, що урок вимагає об'єднання учнів у класи з постійним складом дітей одного й того самого рівня підготовки, запровадження твердого розкладу занять учителем із класом на уроках, на які ділиться весь навчальний матеріал, і кожен з яких має чітко визначену дидактичну мету.

Для подолання схоластики та механічного запам'ятовування матеріалу, що вивчається Я. А. Коменський рекомендував вчителю будувати урок в

такий спосіб, щоб «діти не могли не зрозуміти його», він повинен зацікавити їх, стежити за роботою всього класу та окремих учнів [20, с. 7].

У 20-30-ті роки під впливом ідей американських учених Олени Паркхерст, Джона та Евеліни Дьюї поширення набули такі форми організації навчання, як дальтон-план, який отримав свою назву від м. Дальтона, де він вперше був застосований [9, с. 107-108]. За дальтон-планом кожен учень міг працювати індивідуально відповідно до своїх здібностей, найчастіше самостійно в обстановці лабораторії та за самостійним планом, який розроблявся у формі карток трьох видів: лабораторна картка інструктора, індивідуальна облікова картка учня та облікова картка класу. Вчитель працює з класом на вступному занятті, а також при підбитті підсумків самостійної індивідуальної роботи учнів.

У цій формі організації навчання наголошувалося на значенні колективної діяльності учнів, які групувалися у ланки, осередки, бригади. Слово «лабораторна» означало орієнтацію учнів на самостійне дослідження, самостійне подолання проблем. Підсумкові значення найчастіше проходили як конференції, де ланкові доповідали про результати роботи. І з того, наскільки докладно і повно вони доповідали, вся ланка отримувала загальну оцінку. У цьому основна відповідальність лягала на ланкових, а рівень знань і умінь інших учнів або нівелювався, або був дуже низьким.

Одним з найважливіших уроків минулого щодо застосування різноманітних форм і методів навчання є твердження про те, що жоден метод навчання, жоден з відомих методів організації навчання або новостворених засобів навчання не можна універсалізувати [10, с. 388]. Універсалізація завжди загрожує тим, що дає односторонній ефект, а кращих результатів досягають там і тоді, де використовуються комплекс, системи, сукупність різноманітних форм, методів та засобів навчання. Цей висновок стосується і уроків, їх різноманіття, варіативності їхньої структури, композиційної побудови.

У вітчизняній дидактиці було зроблено багато досліджень щодо

структури аналізу різних типів уроку.

Так, відомий дидакт Б.П. Єсипов класифікував уроки з основної дидактичної мети. У зв'язку з цим він виділяв такі типи уроків: комбіновані чи змішані; за ознайомленням учнів з новим матеріалом: закріплення умінь та навичок: перевірки знань. Цю класифікацію уроків з основою можна назвати класичною і основною, оскільки у різних модифікаціях вона повторюється в різних авторів [21, с. 136].

Деякі дидакти спробували класифікувати уроки за формою організації навчальної роботи учнів. Так, І.М. Казанцев виділив сім типів уроків; уроки з різноманітними видами занять, уроки-лекції, уроки-бесіди, уроки-екскурсії, кіно-уроки, уроки самостійної роботи учнів у класі, лабораторні та практичні заняття [16].

Таким чином, численні дослідження показують, що незалежно від типу структура уроку має бути чіткою, а кожен елемент уроку повинен відповідати своїй дидактичній меті.

У реальній педагогічній практиці вчителі найчастіше проводять так звані комбіновані уроки, у яких чітко виділяються такі структурні елементи:

- 1) опитування учнів за матеріалом попереднього уроку;
- 2) пояснення нового матеріалу;
- 3) закріплення нового матеріалу та його застосування у вирішенні завдань, виконанні відповідних вправ;
- 4) постановка та роз'яснення домашнього завдання [18, с. 54-55].

1.3. Актуальність та ефективність нетрадиційних форм навчання

Аналіз педагогічної літератури дає змогу виділити десятки видів нестандартних форм навчання. Бажано не розрізняти уроки нетрадиційні та інноваційні. Це пов'язано насамперед з тим, що в наукових дослідженнях досі немає чіткого трактування таких уроків, а тому більшість авторів їх ототожнюють.

Варто наголосити, що за допомогою нетрадиційних уроків можна вирішувати завдання диференціації навчання, організації самостійної пізнавальної та практичної діяльності учнів, формувати вміння здійснювати самоконтроль навчальної діяльності тощо [15, с. 13]. Дуже важливим є місце нетрадиційних (інноваційних) уроків у загальній системі навчальних занять зі шкільного предмету. О. Кравченко вказував, що кожен урок займає своє місце в системі навчальної діяльності, з урахуванням їх типів і видів, вносить свій специфічний, неповторний внесок у вирішення основних завдань предмета [8].

Розглядаючи теоретичні основи впровадження нетрадиційних форм навчання у практику вчителів різних предметів, слід керуватися такими принципами (рис. 1.1).

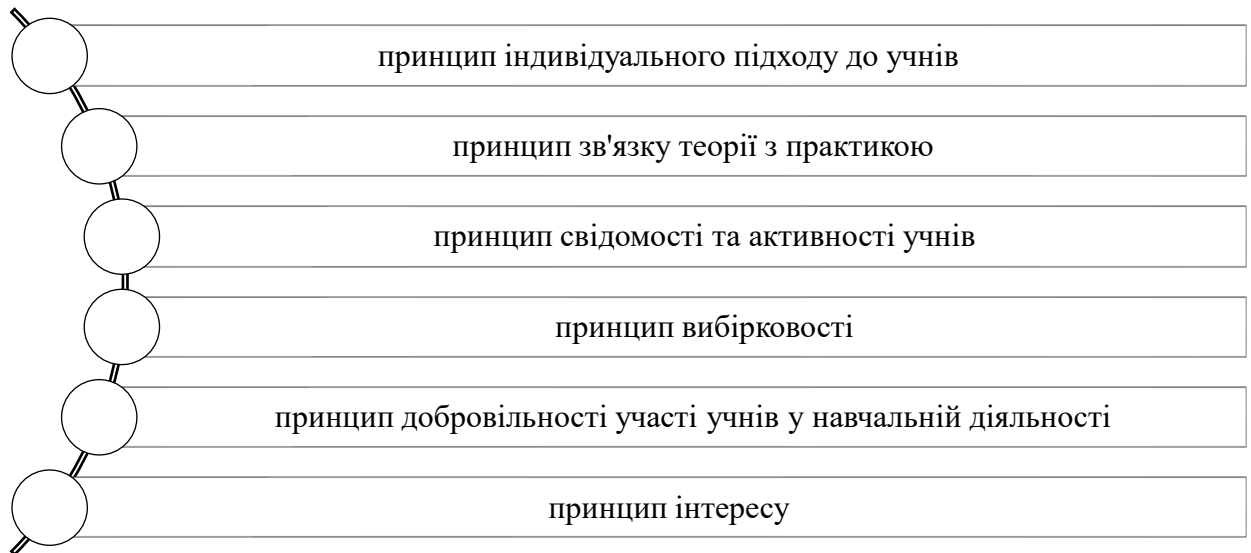


Рис. 1.1. Принципи впровадження нетрадиційних форм навчання [11, с. 388]

Основою якісного засвоєння навчального матеріалу будь-якого навчального предмета є пізнавальна потреба, заснована на емоційному сприйнятті навколишнього світу та привабливості самого навчального процесу. Нетрадиційні уроки найчастіше проводяться після вивчення окремої теми або кількох тем і виконують функції узагальнення знань і вмінь, а також контролю та корекції.

Нетрадиційні уроки слід розглядати як одну з активних форм навчання, як засіб підвищення ефективності освітнього процесу, можливості реалізації на практиці всіх принципів навчання за допомогою різноманітних організаційних форм і методів навчання [20, с. 8].

Для учнів урок із використанням нетрадиційних форм організації – це перехід в інший психологічний стан, де використовується інший стиль спілкування, позитивні емоції, відчуття себе в новій якості (нові обов'язки та відповідальність), прояв творчих здібностей та особистості. якостей, самостійного вирішення навчальних завдань, самооцінки та самоствердження [9, с. 108].

Для вчителя урок із використанням нетрадиційних форм організації – це можливість визначити навчальні здібності учнів, їхні потреби та нахили, вміння спілкуватися в класному колективі, а також можливість творчо підійти до організації навчального процесу, самовдосконалення, реалізація, впровадження власних ідей та підходів до організації освітнього процесу [9, с. 108].

Готуючись до проведення нетрадиційних уроків, вчителю необхідно вирішити низку питань: вибір теми уроку; визначення освітніх, виховних і розвиваючих завдань; обґрунтування змісту навчального матеріалу; вибір методів і форм організації навчальної діяльності учнів; підбір засобів навчання та форм контролю за діяльністю учнів [10]. Необхідно нагадати вчителям про певну різницю між нетрадиційними уроками (бінарними, інтегрованими тощо) та уроками, де використовуються міжпредметні зв'язки (математика, фізика, історія, анатомія тощо).

Сьогодні немає жодної сфери життєдіяльності людини, де б комп'ютерні технології не відігравали провідної ролі і не забезпечували головної складової їхнього прогресу та розвитку. Ці технології також стають визначальними в освіті [16]. Слід зазначити, що впровадження інформаційно-комунікаційних технологій є пріоритетним напрямком розвитку педагогічної освіти.

Наразі технології навчання конкретизуються в нових інформаційних,

модульних і дистанційних формах навчання. У результаті відбувається зміна ролі вчителя, який, окрім високого рівня професіоналізму у своїй предметній галузі, має бути готовим до роботи в новій системі відкритої освіти [18, с. 88]. Вчитель має вміти розробляти інформаційні матеріали та використовувати інші ресурси у сфері інформаційних технологій.

Навчальні заклади не стоять осторонь нових інформаційних технологій, а впроваджують їх і намагаються впроваджувати всі інновації та нетрадиційні методи в організації навчального процесу

Отже, використання нетрадиційних форм навчання в ЗНЗ потребує творчого, оригінального підходу вчителя до організації навчальної діяльності, яка має бути спрямована на активізацію пізнавального інтересу учнів. А це потребує найвищого рівня педагогічної майстерності та потребує постійної роботи над собою та самовдосконалення. Тобто, можна стверджувати, що основним завданням нетрадиційних форм навчання є підвищення пізнавального інтересу учнів, а також можливості саморозвитку вчителя.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ ФОРМ НАВЧАННЯ В СУЧАСНОМУ ЗАКЛАДІ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

2.1. Шляхи організації нетрадиційних форм навчання в сучасній гімназії

Нетрадиційні форми організації процесу навчання у сучасній гімназії є новим типом занять, і при цьому мають гнучку структуру [10, с. 386]. У процесі їх реалізації комплексно вирішуються навчальні, розвиваючі та виховні завдання. Вказані заняття характеризуються особливою, довірчою атмосферою між учасниками освітнього процесу, співтворчістю, співучастю вчителя та учнів у плануванні, проведенні та аналізі заняття, на якому створюються максимально сприятливі умови для перетворення учнів на активних суб'єктів навчального процесу.

Раніше вже зазначалося, що нетрадиційні форми проведення уроків розвивають інтерес учнів до предмету, що вивчається, науки, а так само їх творчу самостійність, сприяють сприятливому клімату, орієнтують учнів на комунікацію. Організація такого виду уроку підводить учнів до необхідності творчої оцінки досліджуваних явищ, тобто сприяє виробленню певного позитивного ставлення до навчального процесу [9].

Застосування у навчанні нетрадиційних форм уроків одночасно забезпечує не лише ефективне досягнення практичних, загальноосвітніх і розвиваючих цілей, а й містить подальшого підтримку мотивації учнів. Нетрадиційні уроки реалізуються, зазвичай, після вивчення будь-якої теми чи кількох тем, виконуючи функції навчального контролю, такі уроки відбуваються у незвичайній обстановці [15, с. 19]. Подібна зміна звичної обстановки доцільна, оскільки вона створює атмосферу свята при підбитті підсумків виконаної роботи, знімає психічний бар'єр, що виникає в традиційних умовах через побоювання зробити помилку.

Ефективність навчального процесу багато в чому залежить в даному випадку від уміння вчителя правильно організувати урок і грамотно вибрати ту чи іншу форму проведення заняття, що розвиває творчі здібності. Сьогодні вчителям стає все складніше працювати з дітьми в умовах пандемії та війни, особливо коли учні перебувають у різних умовах (хтось доєднується до онлайн уроку із-за кордону, хтось перебуває в іншому місті, а інший – в селі своєї бабусі). Більшість вчителів України та дітей зіткнулися зі значним викликом внаслідок необхідності віддаленого навчання.

Використання цифрових технологій під час навчання сьогодні є однією з найважливіших та постійних тенденцій у розвитку освітнього процесу в усьому світі. Застосування на практиці нестандартних уроків в умовах дистанційного навчання може бути дуже корисним для залучення учнів і створення цікавої та ефективної навчальної атмосфери. Одним із найефективніших прикладів реалізації нестандартних уроків, які можуть бути успішно впроваджені в дистанційному навчанні, є віртуальні екскурсії [12, с. 6]. Використання віртуальних турів та екскурсій дозволяє учням відвідати місця, які вони можуть не мати можливості побачити в реальному житті. Вони можуть відвідати музеї, галереї мистецтва, природні заповідники та інші цікаві місця, розширюючи свої знання та розуміння світу.

Головна мета нестандартного уроку – збудження та утримання інтересу учнів до навчального періоду. Нестандартний (нетрадиційний) урок – це імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну (невстановлену) структуру [9, с. 108]. Нижче представимо найбільш поширені форми нетрадиційних уроків у звичному офлайн форматі.

Інтегрований урок. Ідея інтеграції, як зазначає Л. Зайцева, стала останнім часом предметом інтенсивних теоретичних і практичних досліджень у зв'язку з процесами диференціації, що почалися в навчанні [4, с. 56]. Її нинішній етап характерний як емпіричної спрямованістю – розробкою та проведенням вчителями уроків із використанням нетрадиційних форм, так і теоретичною – створенням та вдосконаленням інтегрованих курсів, що у ряді

випадків об'єднують численні предмети, вивчення яких передбачено навчальними планами загальноосвітніх закладів.

Інтеграція, в свою чергу, дає можливість, з одного боку, показати учням «світ у цілому», подолавши дисциплінарну роз'єднаність наукового знання, а з іншого – навчальний час, що вивільняється за цей рахунок, використовувати для повноцінного здійснення профільної диференціації в навчанні [17, с. 232]. Інакше висловлюючись, з практичної погляду інтеграція передбачає посилення міжпредметних зв'язків, зниження навантажень учнів, розширення сфери одержуваної інформації учнями, підкріплення мотивації навчання.

Методичною основою інтегрованого підходу до навчання є формування знань про навколишній світ та його закономірності в цілому, а також встановлення внутрішньопредметних зв'язків у засвоєнні основ наук [19, с. 144]. У зв'язку з цим нетрадиційним уроком називають будь-який урок зі своєю структурою, якщо його проведення залучають знання, вміння і результати аналізу досліджуваного матеріалу методами інших наук, інших навчальних предметів. Невипадково, тому нетрадиційні уроки називають ще міжпредметними, а форми їх проведення різні: семінари, конференції, подорожі тощо. Найбільш загальна класифікація уроків із використанням нетрадиційних форм за способом їх організації входить складовою до ієрархії ступенів інтеграції, яка у свою чергу має такий вигляд:

1. Конструювання та проведення уроку двома та більше вчителями різних дисциплін;
2. Конструювання та проведення інтегрованого уроку одним учителем, який має підготовку з відповідних дисциплін;
3. Створення цій основі інтегрованих тем, розділів, курсів [1, с. 93-95].

У школі № 98 на Сихові практикують уроки просто неба. На математичних заняттях учні виконували розрахунки площі предметів, що знаходилися у найближчому Сквері Гідності. Вправлялися у складанні ввічливих діалогів не тільки з ровесниками, а й зі випадковими перехожими

на вулиці. «Спершу боялися, бо треба зупинити і перепросити зовсім сторонню людину, яка, можливо, поспішає. Але вони так захопилися, що вже й не хотіли вертатися в клас», – каже вчителька [13, 22].

Театралізований урок. Ці уроки безпосередньо пов'язані із залученням театральних засобів, атрибутів та їх елементів щодо закріплення та узагальнення програмного матеріалу. Вважаємо, що театралізовані уроки є ефективними та продуктивними через те, що вносять в учнівські будні атмосферу свята, піднятий настрій, дозволяють школярам проявити свою ініціативу, сприяють виробленню у них почуття взаємодопомоги, комунікативних умінь.

Театралізовані уроки зазвичай поділяють за формою їх організації: спектакль, салон, казка, студія тощо. Під час підготовки таких уроків навіть робота над сценарієм та виготовлення елементів костюмів стають результатом колективної діяльності вчителя та учнів [10, с. 387]. В даному випадку складається демократичний тип відносини, коли вчитель передає учням як знання, а й свій життєвий досвід, розкривається їх як особистість. А вже на самому уроці вчитель позбавляється авторитарної ролі, бо він виконує лише функцію організатора вистави. Вона починається, зазвичай, з вступного слова ведучого, обов'язки якого необов'язкового покладати на вчителя. Саме подання після інформативної частини може бути продовжено постановкою проблемних завдань, які безпосередньо підключають до активної роботи на уроці інших учнів.

У заключній частині доцільно буде все-таки передбачити етап підбиття підсумків, що має пряме відношення до ретельної добірки критеріїв оцінок, які враховують усі види діяльності учнів на уроці. Їхні основні положення повинні бути заздалегідь відомі школярам. Зазначимо, що треба запланувати достатньо часу для проведення заключного етапу театралізованого уроку, не підбивати підсумки поспіхом, по можливості повторити і узагальнити використаний у поданні матеріал, а також оцінити знання учнів. Вочевидь, запропонована структура застосовується як із варіантів при конструюванні

театралізованих уроків, різноманіття яких визначається, передусім, змістом використовуваного матеріалу [16].

Яскравим прикладом такого типу уроку є нетрадиційний урок словесності в 1-Г класі (українська мова + українська література = урок-творчість, урок-вистава, урок-композиція) в українській гімназії імені Івана Франка у Львові. Учні мали можливість спробувати бути Князем Київської Русі, Княгинею, Микитою Кожум'якою, що йде визволяти Князівну від жорстокого Змія, Джурою, Воєводами під час уроку української мови та літератури за п'єсою О.Олеся "Микита Кожум'яка". Підготовка була непростю, адже діти навчаються неповними класами, але учні організовували віртуальні репетиції через різні мультимедійні застосунки. Підготовка до уроку-вистави ще більше переконала, що лише спільними зусиллями можна досягти бажаного результату й втілити задумане [14].

Інсценування, драматизація є засобами формування умінь читати, аналізувати драматичний твір, створювати його сценічну інтерпретацію. Завдяки інсценізації в учнів є можливість виявити акторські здібності, розкрити свої творчі можливості. «Вжитися в роль», передати характер героя вдається учням не одразу. Але цей процес настільки захопив першокласників, що у них виникло бажання спробувати ще не один раз.

Урок-змагання. Цей урок складають змагання команд відповідаючи на різні запитання та виконуючи при цьому завдання, які пропонує вчитель. Такі уроки можна проводити за допомогою різних форм. До прикладу: поєдинок, бій, естафета, змагання, побудовані за сюжетами відомих ігор: КВК, Брейн-ринг, Щасливий випадок, Зоряна година та. і т.д.

Існує три чітких етапи для проведення уроків-змагань: підготовчий, ігровий, підбиття підсумків. Для кожного конкретного уроку ця структура деталізується відповідно до змісту матеріалу і особливостей сюжету змагань, що використовується [8]

Урок із дидактичною грою. На відміну від ігор взагалі дидактична гра має суттєву ознаку – наявність чітко поставленої мети навчання відповідного

їй педагогічного результату. Дидактична гра має стійку структуру, що включає такі основні компоненти: ігровий задум, правила, ігрові дії, пізнавальний зміст або дидактичні завдання, обладнання, результат гри.

Ігровий задум виражений, як правило, у назві гри. Він закладений у тій дидактичній задачі, яку треба вирішувати на уроці, і надає грі пізнавального характеру, пред'являє до її учасників певні вимоги щодо знань. Правилами визначається порядок дії та поведінки учнів у процесі гри, створюється робоча обстановка на уроці. Тому їх розробка ведеться з урахуванням мети уроку та можливостей учнів. У свою чергу, правилами гри створюються умови для формування вмінь учнів керувати своєю поведінкою.

Регламентовані правилами ігрові дії сприяють пізнавальній активності учнів, дають можливість проявити їм здібності, застосувати знання й уміння задля досягнення цілей гри. Вчитель, керуючи грою, спрямовує в потрібне дидактичне русло, за необхідності активізує її хід, підтримує інтерес до неї.

Основою дидактичної гри, що пронизує її структурні елементи, є пізнавальний зміст. Воно полягає у засвоєнні тих знань та умінь, які застосовуються при вирішенні навчальної проблеми, поставленої грою. Дидактична гра має певний результат, який надає їй завершеності [21, с. 48]. Він виступає насамперед у формі рішення поставленого завдання та оцінювання дій учнів. Усі структурні елементи дидактичної гри взаємопов'язані. І за відсутності основних їх вона або неможлива, або втрачає специфічну форму, перетворюючись на виконання вказівок, вправ тощо.

Доцільність використання дидактичних ігор різних етапах уроку різна. При засвоєнні нових знань можливості дидактичних ігор поступаються традиційнішим формам навчання. Тому їх частіше застосовують під час перевірки результатів навчання, вироблення навичок, формування умінь. У зв'язку з цим розрізняють навчальні, контролюючі та узагальнення дидактичні ігри. Дидактичні ігри стають ефективними засобом активізації навчальної діяльності школярів за умови їх систематичного використання. Цим обумовлена необхідність їх накопичення та класифікації за змістом з

використанням матеріалів відповідних методичних журналів та посібників. [22, с. 55-57].

Такий тип уроку був успішно інтегрований в Хмельницькій гімназії №1. Учні взяли участь у квесті з історії України на тему Другої Світової війни. На початку квесту гімназістам потрібно було пройти тестові питання. Переходити до наступного завдання була можливість лише після проходження попереднього. Працівники музею переконані, що саме в такий спосіб вивчений матеріал запам'ятовується найкраще [13].

Урок – ділова гра. У ділових іграх з урахуванням ігрового задуму моделюються життєві ситуації та відносини, у межах яких вибирається оптимальний варіант вирішення проблеми і імітується його реалізація практично. Ділові ігри поділяються на виробничі, організаційно-діяльнісні, проблемні, навчальні та комплексні [11]. У рамках уроку найчастіше обмежуються застосуванням навчальних ділових ігор. Їх відмінними властивостями є (рис. 2.1).

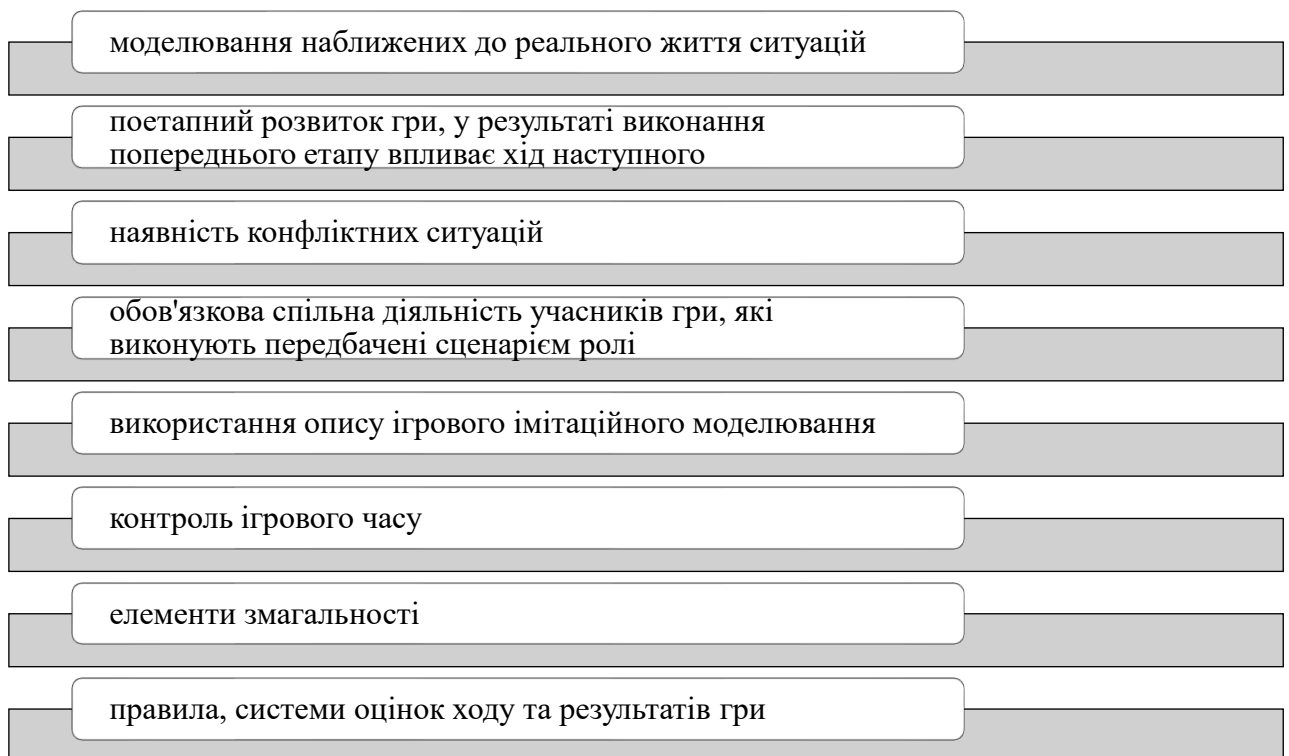


Рис. 2.1. Відмінності навчальних ділових ігор [12, с. 44]

Методика розробки ділових ігор включає наступні етапи (рис. 2.2).

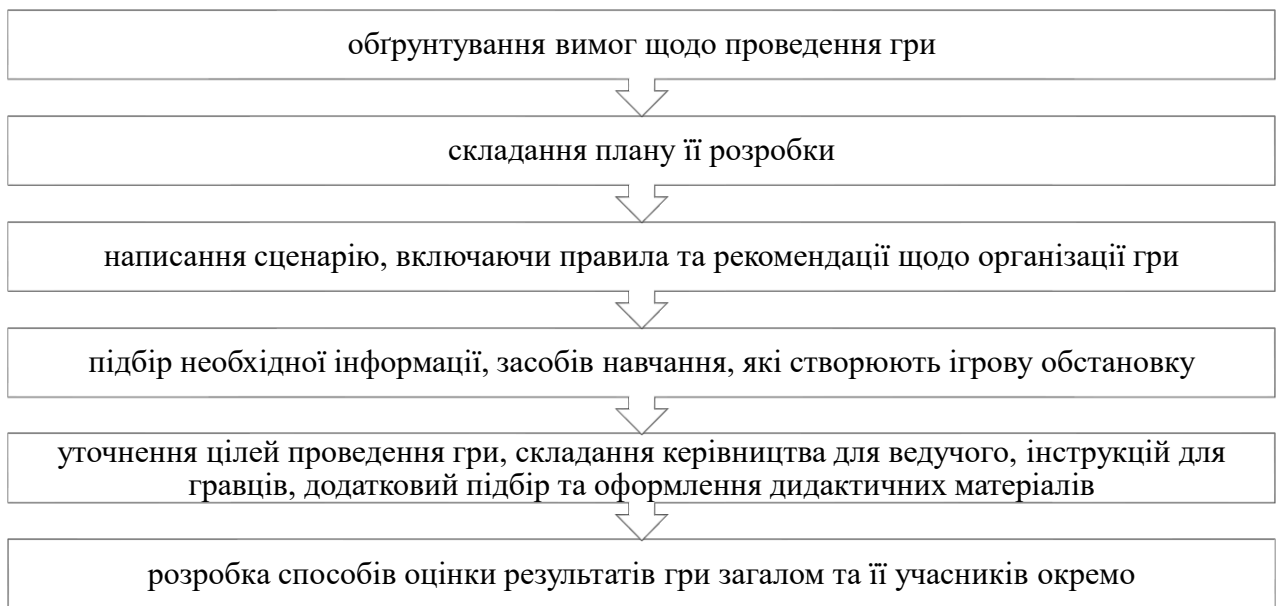


Рис. 2.2. Етапи розробки ділових ігор [12, с. 44-46]

Можливий варіант структури ділової гри на уроці може бути таким (рис. 2.3).



Рис. 2.3. Структура ділової гри на уроці [12, с. 47]

Урок – рольова гра. Специфіка рольової гри, на відміну від ділової, характеризується більш обмеженим набором структурних компонентів, основу яких складають цілеспрямовані дії учнів у модельованій життєвій ситуації відповідно до сюжету гри та розподілених ролів. Уроки-рольові ігри можна розділити у міру зростання їхньої складності на три групи:

- 1) імітаційні, спрямовані на імітацію певної професійної дії;
- 2) ситуаційні, пов'язані з вирішенням будь-якої вузької конкретної проблеми ігрової ситуації;
- 3) умовні, присвячені вирішенню, наприклад, навчальних чи виробничих конфліктів тощо [9, с. 109].

Форми рольових ігор можуть бути різними: це і уявні подорожі, і дискусії, засновані на розподілі ролей, і прес-конференції, і уроки-суди тощо. Доцільно зауважити, що організації розробки та проведення рольових ігор передбачає включення повністю або частково наступних етапів: підготовчого, ігрового, завершального та етапу розбору рольової гри.

На підготовчому етапі вирішуються питання як організаційного характеру, так і пов'язані з попереднім вивченням змісту гри. Організаційні питання: розподіл ролей, вибір журі або експертної групи, формування ігрових груп, ознайомлення з обов'язками. Попередні питання: ознайомлення з темою, проблемою, ознайомлення з інструкціями, завданнями, збір матеріалу, аналіз матеріалу, підготовка повідомлення, виготовлення візуалізації, консультації. Ігровий етап характеризується залученням до проблеми та усвідомленням проблемної ситуації в групах і між групами. Внутрішньогруповий аспект: індивідуальне розуміння проблеми: обговорення в групі, визначення позицій, прийняття рішення, підготовка повідомлення.

На завершальному етапі розробляються варіанти вирішення проблеми, заслуховується звіт експертної групи та вибирається найбільш вдале рішення. Проведення рольової гри, як і будь-якої іншої, заснованої на використанні наслідування, пов'язане з подоланням труднощів, закладених в її

суперечливий характер. Непослідовність рольової гри полягає в тому, що в ній завжди повинні бути і умовність, і серйозність. Крім того, він виготовляється за певними правилами, які передбачають елементи імпровізації. Якщо будь-який із цих факторів відсутній, гра зазнає невдачі. Це перетворюється на нудну постановку за надмірної регламентації та відсутності імпровізації або на фарс, коли гравці втрачають серйозність, їхні імпровізації стають абсурдними [18, с. 112-114].

Підсумовуючи, зазначимо, що нетрадиційні форми організації навчання мають своє місце в системі шкільної освіти. Основна мета їх використання – пробудження і розвиток в учнів пізнавального запалу як провідного мотиву навчання. Втім, їх застосування повинно максимально поєднуватися з традиційними формами і вимагає чіткої структури і планування.

2.2. Зарубіжний досвід реалізації нетрадиційних форм організації навчання

Останніми роками в нашій державі інтенсивно реформується система освіти з метою її вдосконалення та наближення до світових стандартів. Це актуалізує потребу у вивченні зарубіжного досвіду. Цікавим, на нашу думку, є досвід США, де постійно відбуваються трансформаційні процеси в освіті, зокрема впровадження альтернативних форм навчання.

У зарубіжній практиці велика роль приділяється урокам з використанням засобів ІКТ. В умовах нинішнього часу з розвитком інноваційних технологій особливе значення надається не тільки споживчому ринку, а й галузі освіти. Сучасний урок неможливо провести без залучення інформаційно-комунікаційних технологій [16].

Однією з переваг нетрадиційних уроків з використанням засобів ІКТ є його емоційний вплив на учнів, який спрямований на формування у школярів особистісного ставлення до вивченого, на розвиток різних сторін психічної діяльності учнів. На таких уроках в учнів формуються вміння та бажання

вчитися, складається алгоритмічний стиль мислення, закладаються знання та навички не лише конкретного навчального предмета, а й володіння засобами ІКТ, без яких неможливе подальше успішне навчання.

Використання ІКТ під час уроків у початковій школі допомагає учням орієнтуватися в інформаційних потоках навколишнього світу, оволодіти практичними способами роботи з інформацією, розвивати вміння, що дозволяють обмінюватися інформацією за допомогою сучасних технічних засобів.

Застосування ІКТ під час уроків посилює:

- позитивну мотивацію навчання
- активізує пізнавальну діяльність учнів [8].

Крім цього, використовуючи комп'ютерні технології, можна створювати як вчителю, так і учням, різні навчальні та демонстраційні програми, моделі, ігри. Такі ефективні розробки формують позитивне ставлення учнів до вчення, припускають ненав'язливий спосіб надання допомоги, вибрати індивідуальний темп навчання учнів.

Під час розробки уроку з допомогою ІКТ зарубіжні вчителі приділяють особливу увагу здоров'ю учнів. Поурочний план включає фізичні і динамічні паузи, зарядку для очей, використання елементів здоров'язберігаючих технологій.

Комплексна школа Saunalahti в Еспю, Фінляндія, славиться своїми нетрадиційними методами навчання, що сприяють інноваціям та цілісним навчанням. Ось кілька прикладів нетрадиційних викладацьких класів школи:

Наука на основі явищ: Замість того, щоб вивчати науку як окрему тему, всебічна школа Saunalahti інтегрує науку в явища реального життя. Наприклад, учні можуть вивчити явище зміни клімату, досліджуючи його причини, вплив та можливі рішення. Цей підхід дозволяє учням бачити взаємозв'язок наукових концепцій та застосовувати їх до значущих ситуацій у реальному світі.

Мовні мистецтва на основі проектів: У класах мовних мистецтв учні займаються навчальними заходами на основі проектів, які заохочують

творчість та критичне мислення. Наприклад, вони можуть працювати над спільними проектами письма, створювати власні журнали або навіть створювати короткометражні фільми. Занимаючись у мовні мистецькі проекти, учні розвивають ефективні навички спілкування, підвищують свої здібності до розповідей та отримують глибшу оцінку мови та літератури.

Підприємництво та інновації: Комплексна школа Saunalahti пропонує заняття, орієнтовані на підприємництво та інновації, спрямовані на розвиток підприємницького мислення серед учнів. Завдяки цим заняттям учні дізнаються про бізнес-концепції, вивчають інноваційні ідеї та розвивають навички вирішення проблем та командної роботи. Вони можуть працювати над створенням та запуску власних продуктів чи послуг, розробки бізнес - планів та навіть участі у змаганнях з підприємництва.

Технології та дизайнерське мислення: Комплексна школа Saunalahti інтегрує технологію та дизайнерське мислення в різні теми. Наприклад, учні можуть використовувати цифрові інструменти та мови програмування для розробки інтерактивних мультимедійних презентацій для своїх проектів. Крім того, принципи дизайнерського мислення застосовуються для заохочення учнів творчо підходити до викликів, співпереживати користувачам та прототип інноваційних рішень.

Освіта та стійкість на свіжому повітрі: Комплексна школа Saunalahti визнає важливість освіти на свіжому повітрі та екологічної стійкості. Учні мають можливість займатися такими заходами, як походження природи, садівництво та проекти з охорони навколишнього середовища. Вони дізнаються про екологічні системи, стійкі практики та розвивають глибокий зв'язок із природою. Цей досвід сприяє почуттям відповідальності перед навколишнім середовищем та заохочує чнів стати активними громадянами глобальних.

Ці приклади показують, як всебічна школа Saunalahti охоплює нетрадиційні викладацькі заняття, які надають пріоритет міждисциплінарному навчанню, практичних проектів, реальних зв'язків та розвитку основних

навичок. Реалізуючи ці інноваційні підходи, школа має на меті забезпечити учням чітку освіту, яка готує їх до викликів сучасного світу [26].

Праця, затрачена на управління пізнавальною діяльністю за допомогою методів ІКТ: підвищує якість знань; просуває дитину у загальному розвитку; вносить радість у життя дитини; створює сприятливі умови для кращого порозуміння вчителя та учнів та їхньої співпраці у навчальному процесі.

Щоб урок був більш продуктивним, у зарубіжній практиці використовують електронний наочний посібник у вигляді презентації.

Мета презентації – донести інформацію в наочній формі, що легко сприймається. Проведення уроку з використанням презентацій потребує вчителя додаткової підготовки, але всі витрати окупаються результатами – ефективністю навчання. Використання у презентаціях анімаційних зображень створює обстановку психологічного комфорту на уроці.

За допомогою ефектів анімації на уроках у зарубіжних країнах статична схема стає «живою картинкою», наприклад «Кругообіг води в природі» – в курсі навколишнього світу, в завданнях на рух з математики [25]. Презентації дають можливість подавати інформацію і через текст диктора, і через слова на екрані, і через наочне зображення предмета чи явища, що вивчається, таким чином, впливаючи одночасно на кілька органів почуттів, що призводить до міцності, швидкості засвоєння матеріалу, підвищується пізнавальна активність учнів, створюються передумови активної мовної діяльності, розвивається мислення.

Виконуючи альтернативне домашнє завдання, учень може сам створити презентацію на 2-3 хвилини, цим проілюструвати своє повідомлення, привертаючи увагу до свого виступу однокласників. Створення презентацій вчить дітей самостійно здобувати знання, виділяти потрібну, корисну інформацію на цю тему, вчить правильно доносити інформацію до слухачів, відчувати впевненість у своїх знаннях і робити свої висновки.

Слайдові презентації надають нові можливості для творчого розвитку учнів та їхніх вчителів, дозволяють звільнити від нудного традиційного курсу навчання та розробити нові ідеї та засоби вираження.

Не менш відомою нетрадиційною формою організації навчання є уроки-Монтессорі [24]. У США та Європі нерідко приносять на уроки Монтессорі матеріали, щоб оживити інтерес дітей до теми або ефективніше пояснити абстрактні поняття. Цей досвід також буде корисним і для вітчизняного освітнього процесу. Тому у Додатку Б запропоновано декілька варіантів проведення уроків-Монтессорі.

У США до прикладу, для того, щоб оптимізувати діяльність мозку, на уроках використовують спеціально підібрану музику. Використання музики як нетрадиційної форми організації навчання активізує розумову діяльність учнів, стимулює емоційний чинник у навчанні, пробуджує у дітей творчий початок, уяву, розвиває мовні здібності. Тільки робота у системі допоможе учням здійснити перехід від репродуктивних, формально-логічних процесів до творчих [25].

Слухаючи музику, людина уявляє певні образи, картини, відчуває різні почуття. Усе це можна описати словами. Музику використовують на уроках опису картин, тому що образотворче мистецтво і музика мають спільне те, що вплив на людину відбувається через художні образи. Естетичні емоції, викликані музикою та живописом, допомагають розвинути творчу уяву учнів.

Музика є емоційним поштовхом, що допомагає переломити внутрішні переживання у слово. У вітчизняній практиці можна використовувати музику як музичний супровід під час самостійних робіт. Для стабілізації та активізації діяльності мозку підходять будь-які твори Моцарта. Саме музика дозволяє розвинути просторовому уявленню та образному мисленню людини. Відомо, що хороша мелодія сприятливо впливає на інтелект. Музика як у опері здатна перенести учня не лише у будь-яку країну світу, а й у будь-яку епоху.

Уроки літературного читання будуть нецікаві та нудні, якщо не включати до їх змісту аудіо засоби. Музика надає виразності у читанні вірша,

вмінню відчувати настрій, визначити характер героїв. Читання віршів під вдало підібрану фонограму викликає у душах слухачів шквал емоцій, бажання самим спробувати викликати такі ж почуття і в інших, підвищуючи творчий та інтелектуальний потенціал учнів, розширюючи та закріплюючи отримані знання.

Враховуючи зарубіжний досвід навчання у школі слід зазначити, що проектно-дослідницька діяльність у процесі навчання нерозривно пов'язана з груповою роботою. Виховна цінність полягає у спільному переживанні, викликаному вирішенням завдань групою та у формуванні власної точки зору, наукових переконань. Саме в групі відбувається навчання рефлексії, тобто вмінню дивитися на себе, на свою діяльність з боку, розуміти, що ти робиш, навіщо і чому ти робиш і кажеш те чи інше, і оцінювати свої дії [25]. Можна використовувати як уроках закріплення, і на уроках вивчення нового матеріалу.

Щоб розкрити індивідуальні здібності дитини, які завжди виявляються, закордоном, як і в Україні, проводяться позакласні уроки. Позакласний урок допомагає дитині самореалізуватися, підвищити власну самооцінку, зміцнити впевненість у своїх силах. При цьому в учня формується позитивне сприйняття себе як особистості. Те, що школяр пробує себе у різних видах діяльності, збагачує його досвід, і учень набуває практичних навичок.

Позакласний урок своєю різноманітністю пробуджує в школярів інтерес до різних видів діяльності, їм хочеться брати участь у схвалюваній суспільством діяльності. Перенесення до рамок уроку традиційних форм позакласної роботи: КВК, «Слідство ведуть знавці», «Що? Де? Коли?», ранки, спектакль, концерт, інсценування, диспут, «клуб знавців» тощо.

Дуже цікавою та плідною формою проведення уроків у зарубіжній практиці є урок-свято. Ця форма уроку розширює знання учнів про традиції та звичаї, що існують у країнах і розвиває у школярів здатність до спілкування, що дозволяють брати участь у різних ситуаціях міжкультурної комунікації [8].

Виходячи з усього цього, можна дійти такого висновку. В останні роки інтерес до нетрадиційних форм організації навчання значно посилюється не лише у зарубіжній, а й у вітчизняній практиці. Це пов'язано з різними перетвореннями, що відбуваються в нашій країні, які створили певні умови для переосмислення процесів у сфері освіти, створення нових типів уроків, активного впровадження в уроки різних педагогічних методів та способів розвитку інтересу в учнів, авторських програм та підручників. Такі форми проведення занять «знімають» традиційність уроку, пожвавлюють думку. Проте слід зазначити, що надто часте звернення до подібних форм організації навчального процесу недоцільно, оскільки нетрадиційні уроки можуть швидко стати традиційними, що, зрештою, призведе до падіння в учнів інтересу до предмета.

Використання нестандартних форм і методів – один із важливих засобів навчання, тому що вони формують в учнів стійкий інтерес до вчення, знімають напругу, скутість, властиві багатьом школярам, допомагають формувати навички навчальної роботи, власне навчальної діяльності. Нестандартні уроки надають глибокий емоційний вплив на учнів, завдяки чому в них формуються міцніші, глибокі знання.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання роботи були зроблені наступні висновки.

Потреба в нетрадиційних методах навчання в сучасній гімназії викликана необхідністю докорінної зміни системи навчання, методики, організації навчального процесу. Вчителі мають відчувати зміни в освіті. Сучасні учні-гімназисти повинні володіти такими навичками, як розуміння суті речей, усвідомлення ідей і на основі цього пошук необхідної інформації, її інтерпретація та застосування в конкретних умовах, формулювання та відстоювання власної думки. Зокрема, цьому сприяють нетрадиційні методи навчання як дієвий засіб підвищення ентузіазму учнів до навчання.

Під нетрадиційними методами навчання слід розуміти нові, оригінальні технології (методи, засоби, прийоми) створення, передачі та зберігання навчальних матеріалів, інших інформаційних ресурсів навчального призначення, а також технології організації та забезпечення навчального процесу (дистанційно, традиційно, електронно), які за допомогою комп'ютерів цілеспрямовано, систематично впроваджується в освітню практику.

З'ясовано, що більшість науковців трактують нетрадиційні методи навчання як інноваційні, оригінальні, новаторські ідеї, прийоми, методи навчання. Під нетрадиційними методами навчання в сучасній гімназії розуміють насамперед такі, що значно покращують мотивацію учнів до процесу навчання.

Серед поширених у практиці закладів загальної середньої освіти нетрадиційних методів навчання науковці виділяють: особистісно-орієнтовані технології, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), технології розвитку креативності, модульно-рейтингові технології, ігрові технології, нетрадиційні форми, проектні технології.

Серед методів активізації пізнавальної діяльності гімназистів виділяють метод пізнавальних ігор, створення ситуації успіху в навчанні, метод

ключових (евристичних) запитань, проблемно-пошукові методи навчання тощо. Використання вчителем нетрадиційних методів навчання в сучасній гімназії сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів, вихованню бажання критично, творчо, логічно мислити. Найбільших успіхів можна досягти, вміло використовуючи весь арсенал засобів навчання поряд із різними методами (традиційними та нетрадиційними), створюючи атмосферу доброзичливості та взаємоповаги, впливаючи на емоційну сферу школярів, створюючи ситуацію успіху для кожного. учня, сприяючи розвитку творчої особистості учня.

У другому розділі наведено приклади використання нетрадиційних методів навчання, які можна використати для зацікавлення школярів навчальними предметами. Проблема використання ігрових методів навчання є дуже актуальною в закладах загальної середньої освіти, оскільки гра є активатором навчальної діяльності учнів, дає змогу зробити роботу школярів цікавою та захоплюючою на рівні творчого пошуку, не перевантажує школярів, а, навпаки, розвиває їх індивідуальні здібності.

Розкрито методичні особливості використання інтерактивних методів навчання, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Інтерактивні методи базуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками між учнями та вчителем.

Наведено приклади використання методу проєктів у сучасній гімназії, що дозволяє застосовувати різноманітні дидактичні підходи (самостійне пізнання, кооперативне навчання, рольова гра, дискусія, командне навчання), навчання на особистому досвіді та досвіді інших, а зрештою приносить задоволення учням, бо вони бачать результати своєї праці.

Наведено також зарубіжний досвід використання нетрадиційних форм навчання. Виділено шість основних форм, це: навчання на природі, всесвітнє навчання, онлайн навчання, анскулінг, метод Монтесорі, Вальдорфський метод.

Підтверджено гіпотезу дослідження: використання нетрадиційних методів навчання у сучасній гімназії дозволяє підняти педагогічний процес на якісно новий рівень, підвищити рівень навчальних досягнень, забезпечує психологічний та емоційний комфорт і подальшу соціальну адаптацію школярів, готовність до реалізовувати особистісні якості в індивідуальній чи колективній діяльності, орієнтується на набуття ключових компетенцій.

РЕЗЮМЕ

Курсова робота присвячена дослідженню розвитку нетрадиційних форм організації навчання в сучасній гімназії. У роботі проведено аналіз сучасних тенденцій у навчальному процесі, зокрема залучення інтерактивних методів та інноваційних підходів до організації уроків.

У першому розділі вивчені різні нетрадиційні форми навчання, такі як проектне навчання, рольові ігри, майстер-класи, екскурсії та інші, які сприяють активізації навчального процесу та розвитку творчих здібностей учнів. Досліджено історію становлення та розвитку нетрадиційних та нестандартних форм організації навчального процесу в Україні.

У другому розділі висвітлене застосування нетрадиційних і нестандартних форм організації навчання на практиці з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Ключові слова: нестандартні та нетрадиційні форми навчання, інноваційні підходи, розвиток навчального процесу.

ABSTRACT

The course work is devoted to the study of the development of non-traditional forms of organization of education in modern gymnasiums. The paper analyzes modern trends in the educational process, in particular the involvement of interactive methods and innovative approaches to the organization of lessons.

In the first chapter, various non-traditional forms of education, such as project-based learning, role-playing games, master classes, excursions, and others, which contribute to the activation of the educational process and the development of students' creative abilities, are studied. The history of the formation and development of non-traditional and non-standard forms of organization of the educational process in Ukraine has been studied.

In the second chapter, the application of non-traditional and non-standard forms of organization of training in practice, taking into account domestic and foreign experience, is covered.

Keywords: non-standard and non-traditional forms of education, innovative approaches, development of the educational process

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Бойко Є. Г., Рафальська О. О., Юхимович Г. П. Інтегрований підхід до навчання в освітньому процесі. *Управління розвитком складних систем*. 2019. Вип. 38. С. 92-97.
2. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
3. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України, голов. ред. В.Г. Кремень. К.: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Зайцева Л. Інтегрований підхід: сутність та можливість впровадження в дошкільній освіті. *Молодь і ринок*. 2011. №12 (83). С. 55–58.
5. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 21.02.2023).
6. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16 січня 2020 року №463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 20.02.2023).
7. Концепція Нової української школи. URL: <https://zakinppo.org.ua/kabineti/kabinet-doshkilnoi-pochatkovoi-ta-inkluzivnoi-osviti/pochatkova-osvita/320-nova-ukrainska-shkola/normativna-baza/4468-konceptija-novoi-ukrainskoi-shkoli-onovleno> (дата звернення: 14.02.2023).
8. Кравченко О. Нестандартні уроки математики у старшій школі як засіб формування творчої особистості учня загальноосвітньої школи. Наукові записки молодих вчених. № 4. 2019. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/163> (дата звернення: 14.02.2023).

9. Куценко Т. Особливості нетрадиційних форм уроку англійської мови. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Випуск 46, 2013. С. 106-110.
10. Лупенко-Ковтун С. М. Нестандартний урок в інтерактивному режимі. *Молодий вчений*. 2017. № 9. С. 386-389.
11. Макаренко А. В. Застосування нестандартних уроків у ПТНЗ. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/8481/1/NRMSE2017_V3_P705-706.pdf (дата звернення: 14.02.2023).
12. Навчально-виховний потенціал віртуальних екскурсій у початковій школі в умовах дистанційного навчання URL: [328892.docx \(live.com\)](https://328892.docx)
13. Нестандартні уроки. Як навчання у Львівських школах стає цікавим URL: https://tvoemisto.tv/exclusive/nestandardni_uroky_yak_navchannya_u_lvivsk_yh_shkolah_staie_tsikavym_89878.html
14. Нетрадиційний урок словесності URL: <http://gimnasium.te.ua/podii/novini/netradicijnij-urok-slovesnosti>
15. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
16. Піхур О. Нетрадиційні форми організації навчання: переваги та недоліки. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2016_2/39.pdf (дата звернення: 14.02.2023).
17. Повстин О.В. Інтеграція знань як один з дидактичних принципів сучасної освіти. *Вісник ЛДУ БЖД*. 2014. №10. С. 231–235.
18. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб.; за ред. О.І. Пометун. К.: А.С.К., 2004. 192 с.
19. Рижкова О.С. Інтеграція навчальних занять у школі як засіб формування пізнавальної компетенції учнів. *Актуальні проблеми психології*. Зб. наук. праць. 2017. №13. С. 140–150.

20. Сидоренко Т. О. Типові та нетипові форми організації навчання. *Управління школою*. 2004. №14. С. 6–8.
21. Чайка В. М. Основи дидактики: навч. посіб. К.: Академвидав, 2011. 238 с.
22. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект. К: «Фенікс», 2006. 221 с.
23. Школа 98, уроки на свіжому повітрі URL: https://www.youtube.com/watch?v=8RNpLgOKo_o
24. Montessori Curriculum, Lessons, & Activities for Preschool. URL: <https://carrotsareorange.com/montessori/montessori-curriculum/> (дата звернення: 17.02.2023).
25. Facts About Non-Traditional Education. URL: https://learn.org/articles/Non-Traditional_Education_Frequently_Asked_Questions.html (дата звернення: 17.02.2023).
26. Saunalahti School / VERSTAS Architects URL: <https://www.archdaily.com/406513/saunalahti-school-verstas-architects>

ДОДАТКИ

Додаток А [14]

Традиційні та нетрадиційні форми організації уроку

Елементи	Традиційний урок	Нетрадиційний урок
Концептуальна основа	Суб'єкт – об'єктивні взаємодії у системі «вчитель – учень»	Суб'єкт – суб'єктні позиції у системі «вчитель – учень»
Змістовна частина		
Цілі	Формування знань, умінь та навичок, виховання особистості із заданими властивостями	Розвиток особистості учнів
Зміст навчального матеріалу	Досліджуваний матеріал відповідає змісту навчального предмета, інформація носить переважно фактологічний характер	Вихід за межі змісту одного предмета (інтеграція знань), відповідність матеріалу критеріям проблемності, альтернативності, критичності
Процесуальна частина		
Організація навчального процесу	Форми уроку: лекція, лабораторне заняття, семінар, практичне заняття, підсумкова співбесіда	
Методи та форми навчальної діяльності школярів	Переважно репродуктивний характер навчальної діяльності: повідомлення готових знань, навчання за зразком, індуктивна логіка від частини до цілого, механічне запам'ятовування, вербальний виклад, репродуковане відтворення	Форми уроку: урок – навчальна гра, навчальна дискусія, дослідження
Методи та форми роботи вчителя	Вчитель визначає цілі уроку, планує діяльність учнів, здійснює підсумковий аналіз та оцінювання діяльності школярів	Ігрова (моделююча), оціночно-дискусійна, рефлексивна діяльність: «метод прямого доступу», проблемно-пошуковий метод, метод стимулювання інтересу та мотивації навчальної діяльності учня
Діяльність вчителя з процесу керування засвоєнням матеріалу	Ініціатива у вчителя, управління та контроль у його руках	Спільна робота вчителя та учня в галузях цілепокладання, планування, аналізу (рефлексії) та оцінювання результатів навчальної діяльності

Діагностика навчального процесу	Використання критерію кількісної п'ятибальної шкали оцінки знань учнів	Вчитель – координатор, що пріоритет стимулює діяльності вчителя Рефлексивна діяльність вчителя та учнів
---------------------------------	--	---

*Уроки-Монтессорі***Арифметика: створюємо «золоті запаси»**

Мета: засвоєння десяткової системи числення.

Як підготувати матеріал: знадобиться 10–20 окремих намистин (в оригіналі вони золотого кольору, але це не важливо), 10–15 стрижнів, на які нанизані та закріплені по 10 намистин (можна взяти однакові шматки дроту, нанизати кульки та загнути кінці), 1–5 квадратів з таких стрижнів (їх можна або горизонтально об'єднати дротом, або виготовити іншим чином — намистини нанизати на шнури, а потім приклеїти до картонної квадратної основи). Намистини, нанизані на стрижні, — це «десятки», а квадрати — це «сотні».

Гра 1. Зберіть класи «капітошок»

Вчитель пояснює, що «золоті капітошки» прийшли до школи, але не всі знайшли свої класи. Їх треба об'єднати: якщо намистин понад 9, їх треба замінити на один стрижень — «клас». А якщо «класів» понад 9, треба брати неподільний квадрат — «школу».

Учні по одному підходять до вчительського столу та замінюють конструкції так, щоб залишилися правильні розряди. Ще краще, якщо є кілька комплектів матеріалу (це залежить лише від терпіння педагога в його підготовці) — тоді учні діляться на кілька груп. Кожна намагається згрупувати намистини швидше за інших.

Гра 2. Знайди потрібну кількість

Вчитель демонструє картку з числом, а учень має обрати таку саму кількість намистин. На першому етапі розряди не змішуються (тобто йдеться лише про числа з нулями — 20, 50, 300, 700 тощо). Згодом педагог додає цифри на кшталт 1-2-3, а дитина має принести один квадрат, два стрижні та три намистини.

Геометрія: вчимо розрізняти призми та піраміди

Мета: засвоєння основних геометричних фігур та їхніх проєкцій.

Як підготувати матеріал: знайти фігури легко серед наочного матеріалу для загальноосвітньої школи. Коштують вони до 100 грн. Також вони продаються в магазинах, де є все необхідне для живопису. Зазвичай вони не пофарбовані — можна зробити їх синіми, як у Монтессорі. Якщо дерев'яних або пластмасових моделей немає, доведеться виготовити їх з картону.

Для повного набору має бути еліпсоїд, циліндр, конус, куля, куб, трикутна і чотирикутна призми, трикутна і чотирикутна піраміди. Утім, для початкової школи можна почати хоча б з 4–6 фігур. Проєкції вчитель робить з кольорового картону (наприклад, для конуса — трикутник і коло, для чотирикутної піраміди — прямокутник і квадрат).

Гра 3. Відшукай фігуру

Фігури накривають хусткою, або ж дитині зав'язують очі. Учень має навпомацки знайти певну фігуру. Якщо набір один, школярі виконують завдання по черзі.

Гра 4. Що в твоїй руці

Діти сідають на килимок у коло. Вчитель просить всіх учнів завести руки за спину. Він обходить їх та кладе в долоні по одній фігурі. Школяр не може дивитися на неї та демонструвати іншим. Після цього вчитель сідає у центр і читає назви фігур, а дитина, яка вважає, що в неї така сама, піднімає її над головою.

Кожен учень бере собі за бажанням одну об'ємну фігуру. Вчитель витягує з мішечка пласку фігуру. Діти, які вважають, що ця проєкція підходить, забирають її, а потім демонструють всім, як співвідносяться об'ємна та пласка фігури. Перемагає той, хто першим знайде всі свої проєкції.

Українська мова: вчимо читати... пальцями

Мета: знайомство з літерами, навчання читання.

Як підготувати матеріал: Шорсткі літери українського алфавіту допомагають дитині сприймати їх не лише за допомогою зору, а ще й дотику.

Щоб зробити літери об'ємними, їх можна вирізати з будівельного поролону або кількох шарів картону, можна взяти і стандартну шкільну «касу цифр та літер».

Щоб літери були саме шорсткими, їх вирізають з картону, змащують клеєм та посипають будь-якою зернистою речовиною (манкою, кавою, пшоном, промитим і просушеним піском). Коли «композиція» висохне, покрийте її ще раз шаром клею.

Гра 6. Знайди літеру навпомацки

Учневі зав'язують очі, або матеріал накривають хусткою. Завдання: знайти задану вчителем літеру, орієнтуючись лише на відчуття пальців.

Гра 7. Прикрась клас літерами

Кожен учень бере одну літеру та шукає в класі предмет, назва якого починається з неї. Потім закріплює на ньому літеру, наприклад: Д — на дошці, С — на столі, К — на килимку.

Гра 8. Літера з подарунком

Крім шорстких літер, візьміть предмети так, щоб на кожну букву алфавіту починалася назва одного чи кількох. Усі мають бути яскравими та приємними для дітей: апельсин, бублик, іграшкове відерце, гудзик тощо. Вчитель роздає кожному учневі по літері, а він має знайти собі «подарунок» — предмет, назва якого починається із цієї літери.

Можна зробити також варіант з картинками чи наклейками. Їх можна знайти в журналах та старих книгах. Наклейте кожне зображення на картонну картку та, бажано, покладіть у конверт, на якому крупно напишіть фломастером відповідну букву. Варто взяти оригінальні та цікаві дітям ілюстрації: роботи, монстрики, ракети, поні, феєрверки.

Я у світі: вода і суходіл

Мета: дати елементарні географічні знання в доступній та цікавій для дитини формі.

Як підготувати матеріал: пропонуємо учням усі варіанти сполучення води та суходолу на нашій планеті.

На 10 картках розміщуємо однакові по суті, але протилежні за «матеріалом» варіанти (наприклад, озеро — це вода, з усіх боків обмежена суходолом, а острів — навпаки, суходіл, зусебіч оточений водою). Усього їх 10: озеро і острів, перешийок і протока, півострів і затока, мис і бухта, архіпелаг і система озер.

Зробити суходіл можна з наждачного паперу або пінопласту: вирізати контури та наклеїти на синій картон (вода). Зверніть увагу, що форми «протилежних» карток мають бути однаковими: скажімо, озеро та острів — у вигляді кола, щоб дитині легше було зрозуміти суть понять. Зовсім простий варіант: на синій картон наліпити пластилін (суходіл). Це можна робити разом з учнями.

Гра 9. Знайди пару

Беремо кілька наборів «вода-суходіл» за кількістю учнів у класі (скажімо, на 30 дітей — три штуки). Кожен школяр обирає одну картку та має знайти картку, протилежну за змістом: той, у кого перешийок, шукає протоку.

Гра 10. Хто швидше знайде?

Вчитель демонструє на екрані документальне відео з озерами, бухтами, півостровами тощо. Учні мають знайти на столі педагога та показати картку, яка визначає саме цей вид рельєфу, змагаючись, хто швидше це зробить. Якщо немає технічних можливостей, можна обмежитися показом фото реальних об'єктів.